

Magdalena Pogońska-Pol

Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0001-7525-6260>

Izraelsko-arabska wojna z czerwca 1967 roku Wpływ na sytuację wewnętrzną i militarną Egiptu

Summary

The Israeli-Arab War of June 1967: Implications for Egypt's Domestic and Military Situation

The Six-Day War of June 1967 marked a turning point in Egypt's modern history, exposing the weaknesses of Gamal Abdel Nasser's authoritarian system. The military defeat against Israel triggered a deep political and social crisis, forcing leadership changes within the army and a re-evaluation of state governance. Although Nasser briefly resigned, he retained power through massive popular support, leading to a more centralized and autocratic regime. Limited political and military reforms were introduced to restore stability. The war also marked Egypt's shift from pan-Arabism toward national pragmatism, laying the groundwork for the transformations that continued under Anwar Sadat in the 1970s.

Keywords: Egypt, Six-Day War, Gamal Abdel Nasser, army, society

Streszczenie

Wojna sześciodniowa z czerwca 1967 r. była przełomowym momentem w historii Egiptu, ujawniającym słabości systemu autorytarnego Gamala Abdela Nasera. Klęska militarna w starciu z Izraelem doprowadziła do głębokiego kryzysu politycznego i społecznego, wymusiła rozliczenia w armii oraz refleksję nad funkcjonowaniem państwa. Naser, mimo chwilowej rezygnacji, utrzymał władzę dzięki masowemu poparciu społecznemu, a jego

© by the author, licensee University of Lodz – University of Lodz Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding Information: not applicable. **Conflicts of interests:** none. **Ethical Considerations:** the authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

Declaration regarding the use of GAI tools: not used

Received 2025-11-25. Verified 2025-11-25. Reviewed 2025-12-21. Accepted: 2025-12-29

rządy uległy centralizacji i umocnieniu autorytarnego charakteru. W odpowiedzi na porażkę przeprowadzono reorganizację wojska i ograniczone reformy polityczne, które miały przywrócić stabilność. Wojna sześciodniowa doprowadziła do odejścia od idei panarabizmu na rzecz egipskiego nacjonalizmu i stała się początkiem procesu transformacji, kontynuowanego w latach siedemdziesiątych przez Anwara Sadata.

Słowa kluczowe: Egipt, wojna z czerwca 1967 r., Gamal Abdel Naser, wojsko, społeczeństwo

Wojnom od wieków towarzyszą nieprzewidywalność, frustracje, napięcia społeczne, wzajemna wrogość, kryzysy wewnętrzne oraz głębokie przemiany ustrojowe, prawne, gospodarcze, a nierzadko także zmiany granic państwowych. Te wszystkie elementy odnaleźć można analizując przebieg wojny trwającej od 5 do 10 czerwca 1967 r. Po miesiącach napięć na linii Izrael – sąsiadujące z nim państwa arabskie (głównie Syria), państwo to przeprowadziło uderzenie wyprzedzające, rozpoczynając tym samym kolejną konfrontację z Egiptem, Jordanią i Syrią. Wojska izraelskie szybko opanowały ziemie administrowane przez sąsiadów, będące m.in. częścią byłego brytyjskiego mandatu Palestyny – Strefę Gazy, Zachodni Brzeg Jordanu, Jerozolimę Wschodnią oraz Wzgórza Golan. Egipt wyszedł z wojny jako kraj pokonany, który utracił na rzecz agresora Półwysep Synaj i Strefę Gazy. Najdotkliwsza w skutkach była jednak utrata kontroli nad drogami wodnymi: Kanałem Sueskim, Zatoką Akaba lub szerzej całym Morzem Czerwonym.

Egipt, który od 1952 r. rządzony był przez przedstawicieli Związku Wolnych Oficerów, musiał zmierzyć się ze skutkami kolejnej porażki z Izraelem. Od 1954 r. na czele państwa stał Gamal Abdel Naser, w 1967 r. pełniący funkcję prezydenta. Polityk przez lata konsekwentnie budował wizerunek Egiptu jako państwa niezależnego – członka Ruchu Państw Niezaangażowanych – wspierającego proces dekolonizacji, silnego lidera bliskowschodniego świata, zarówno pod względem gospodarczym, jak i militarnym. Przywódca lansował ideę jedności arabskiej, próbując wcielić ją w życie. Zarówno on sam, jak i jego rządy cieszyły się w kraju dużą popularnością. Jednak porażka Egiptu w wojnie z Izraelem zdestabilizowała sytuację w kraju rządzonym przez Nasera. Każde to zastanowić się, jakie skutki dla tej względnie stabilnej pozycji państwa i przywódcy miała wojna. Nie mniej istotne wydają się pytania o wpływ wojny na różne obszary funkcjonowania instytucji państwowych, czy o to, w jakim stopniu konflikt ten wpłynął na środowisko międzynarodowe. W artykule tym zostaną omówione wyłącznie konsekwencje wewnętrzne, nie będą w nim natomiast podejmowane kwestie związane z regionalną czy międzynarodową pozycją Egiptu.

Skutki polityczne

Skutki polityczne wojny sześciodniowej można podzielić na bezpośrednie i długofalowe. Już trzeciego dnia od rozpoczęcia działań zbrojnych, w obliczu porażki, prezydent kraju Gamal Abdel Naser zrezygnował z urzędu zgodnie z zapisami tymczasowej konstytucji z marca 1964 r. Pomimo że w trakcie wygłoszonego tego dnia przemówienia do narodu wskazał na wsparcie udzielone Izraelowi przez mocarstwa zachodnie, a co za tym idzie znaczące wzmocnienie jego potencjału militarnego, wziął odpowiedzialność za porażkę w wojnie. Przedstawił ją jako starcie z siłami kolonialnymi, podobnie jak w czasie kryzysu sueskiego z 1956 r. Ponadto toczące się walki połączył z próbą obalenia idei jedności arabskiej, jasno wskazując, że jej realizacja błędnie była utożsamiana wyłącznie z jego osobą¹. Naser zdecydował, że kontrolę nad państwem przejmie wiceprezydent Zakaria Mohieddin. Przemówienie prezydenta można potraktować jako krok wyprzedzający. Ocenę swoich rządów zostawił społeczeństwu egipskiemu, bo przecież w przemówieniu odniósł się do pokolenia rewolucjonistów, na których stał czele oraz ich sukcesów. To wystąpienie zapobiegło usunięciu go przez współrządzących, wojsko, a może i przez społeczeństwo, które mogłoby porównywać porażkę w tej wojnie do porażki Egiptu w 1948 r., skutkiem której był przecież upadek monarchii².

Pomagający przygotować Naserowi wystąpienie egipski dziennikarz i doradca Mohammad Heikal wskazywał, że szukano najodpowiedniejszego słowa dla opisanie klęski sił egipskich i zdecydowano się na *nakhsa* (porażka). Zastosowano także inne zabiegi stylistyczne mające na celu złagodzenie odbioru porażki militarnej, dlatego też, opisując atak wyprzedzający izraelskiej armii, użyto słowa „agresja” zamiast „wojna” czy „konflikt”. Mogło to mieć na celu przekonanie społeczeństwa, że jest to jedynie mało znaczący etap większego przedsięwzięcia, jakim było pokonanie kolonializmu czy Izraela, etap przez użycie słowa „agresja” miał się kojarzyć z inną agresją sił kolonialnych – tą z 1956 r., po której Egipt nie tylko się podniósł, ale stał się liderem świata arabskiego³.

¹ بيان الرئيس جمال عبد الناصر إلى الشعب والأمة بإعلان التنحي عن رئاسة الجمهورية من مبنى الإذاعة والتليفزيون ٧٦٩١/٦/٩ http://nasser.bibalex.org/Speeches/browser.aspx?SID=1221&lang=en (dostęp: 11 IX 2024).

² Uważa się, że aby tzw. „arabska ulica” usunęła władzę autorytarną, spełnione muszą zostać trzy warunki: zaistnienie masowych protestów społecznych, które obejmują ogół społeczeństwa i mają charakter skoordynowany; społeczeństwo musi postrzegać przywódcę jako odpowiedzialnego za porażkę militarną; protesty muszą realnie tej władzy zagrażać. A. B. Wolf, *The Arab Street: Effects of the Six-Day War*, „Middle East Policy” 2015, vol. XXII, no. 2, s. 157.

³ Ciekawej analizy przemówienia prezydenta Nasera pod względem zachowanych w nim zabiegów poprawiających wizerunek zgodnie z teorią naprawy wizerunku Wiliama L. Benoita

Przemówienie przyniosło zakładane rezultaty. Ówczesny przewodniczący Zgromadzenia Narodowego Anwar Sadat wspomina, że Naser był zaskoczony skalą reakcji społeczeństwa, w kraju doszło bowiem do szeregu manifestacji poparcia dla prezydenta. W trakcie tych przemarszów domagano się jego powrotu do władzy. Sadat opisuje nastroje panujące na ulicach:

Ludzie chcieli przeciwstawić się porażce, ogłosić swoją niechęć do poddania się jakiegokolwiek obcej potęgze, jakkolwiek potężnej; ich siły zbrojne zostały pokonane, ale ich wola nie została i nigdy nie zostanie pokonana. Przez siedemnaście godzin ludzie nie opuszczali ulic Kairu. Zapomnieli o wszystkim – nawet o jedzeniu, piciu i śnie – i nie mogli myśleć o niczym innym, jak tylko o tym, by trwać w jedności i przeciwstawić się woli obcego mocarstwa, które próbowało ich kontrolować⁴.

Pod wpływem demonstracji społecznych, które przetoczyły się przez największe ośrodki miejskie kraju, Naser zgodził się pozostać u władzy⁵. Trudno rozstrzygnąć, w jakim stopniu te manifestacje inspirowane były przez rządzących, a na ile stanowiły samoistną aktywizację społeczeństwa⁶. Wydaje się jednak, że uchroniły Egipt przed chaosem, jaki zapanował w innych państwach arabskich po wojnie – łącznie z zamachami stanu w Iraku, Libii, Sudanie. Naser poddał się ocenie społeczeństwa, które nie obarczyło go odpowiedzialnością za klęskę. Dzięki temu mógł pozostać na pozycji rozliczającego za porażkę. Te protesty przeciwko rezygnacji prezydenta zapewniły nie tylko jego władzy legitymizację, ale były jednoznacznym przejawem zaufania do samego Nasera.

Stabilizacja władzy miała jednak charakter pozorny, nie obyło się przecież bez rozliczeń. W pierwszej kolejności dotyczyły one dowództwa armii, o czym szerzej poniżej. Jednocześnie na spotkaniu Arabskiej Unii Socjalistycznej – egipskiej monopartii rządzącej, utworzonej w 1964 r. – prezydent przyznał, że nie uda się utrzymać władzy i realizować postulatów obozu rewolucyjnego w atmosferze

---

dokonał Fayrouz Fouad I. Hassan (*Political Apologia: Image Repair Strategies in Nasser's Resignation Speech [1967] and Morsi's Final Speech [2013]*, „Philology” 2018, vol. LXIX, s. 148).

⁴ A. Sadat, *In Search of Identity: An Autobiography*, New York–London 1979, s. 179.

⁵ Na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego Anwar Sadat odczytał wolę Nasera odnośnie do powrotu do pełnienia funkcji prezydenta. *The Statement Issued by President Gamal Abdel Nasser Announcing the Withdrawal of His Retirement from the Presidency of the Republic Given on His Behalf by Anwar Al Sadat the Head of the National Assembly*, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1222-en> (dostęp: 11 IX 2024).

⁶ W literaturze przedmiotu trwa dyskusja, *vide*: M.B. Oren, *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*, New York 2002, s. 286–289; B. Stępniewska-Holzer, J. Holzer, *Egipt. Stulecie przemian*, Warszawa 2006, s. 161; B. Wróblewski, *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec sojuszu egipsko-radzieckiego w latach 1971–1976*, Toruń 2002, s. 36.

powojennej traumy, której doświadczało społeczeństwo w Egipcie. I tu można przejść do omówienia długofalowych skutków wojny. Polityk dostrzegał konieczność zmian ustrojowych, oczywiście realizowanych ewolucyjnie⁷. Wnioski, jakie Naser wyciągnął z funkcjonowania państwa i budowanego systemu, przedstawił na spotkaniu Najwyższego Komitetu Wykonawczego Arabskiej Unii Socjalistycznej 3 sierpnia 1967 r., na którym obecni byli m.in: Anwar Sadat, Zakaria Mohieddin, Hussein El Shafei, Ali Sabri. Jak wynika z wystąpienia Nasera, dostrzegał on wady systemu jednopartyjnego oraz potrzebę jego zreformowania. Zależało mu na zbudowaniu trwałej struktury, która będzie odpowiadała wyzwaniom, przed którymi stanęło państwo, ale również zdolnej do zachowania osiągnięć rewolucji. Zdawał sobie doskonale sprawę z korupcji w ramach systemu państwowego, świadom był różnorodności poglądów, nawet w gronie ścisłego kierownictwa partii. Podstawową wartością nowych rozwiązań miało stać się bezpieczeństwo i spokój obywateli. W czasie debaty rozważano, czy w warunkach geopolitycznych, w jakich znalazł się Egipt, było możliwe utrzymanie na dłuższy czas systemu zamkniętego z jedną partią polityczną jako reprezentacją ludu. Otwarty system, postulowany w czasie spotkania, miał przybrać formę szerokiej reprezentacji społecznej uczestniczącej w procesie decyzyjnym, a więc przejście do partii masowej. Trwałość systemu, zabezpieczenie przed przewrotem i zamachami stanu osiągnąć miano na drodze zmian konstytucyjnych. W trakcie dyskusji Naser stwierdził wprost, że obecny „system jest zły”⁸, oraz że został oparty na strachu, w konsekwencji czego: „system zaczął się sam zjadać”⁹. Remedium mogła stać się partia opozycyjna i jej wejście w system wyborów. Rozmawiano także o ich częstotliwości oraz o odpowiedzialności za nadzór nad resortami siłowymi, gospodarką, polityką zagraniczną, w takim systemie dwupartyjnym. Nie stroniono od analizy rozwiązań funkcjonujących w Wielkiej Brytanii i USA. Ta dyskusja świadczy o tym, że zdawano sobie sprawę zarówno ze skali porażki i konieczności dokonania zmian tak w państwie, jak i w partii rządzącej¹⁰.

Nie mniej wymowna w kontekście konieczności przeprowadzenia reform była postawa samego prezydenta. W pierwszym miesiącu po porażce Naser odsunął się od swoich dotychczasowych współpracowników. Niezależnie od tego, czy

⁷ *Vide*: S.K. Alburish, *Nasser, the Last Arab*, New York 2004, s. 268–269.

⁸ اجتماع اللجنة التنفيذية العليا للاتحاد الاشتراكي العربي برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر مقر الاتحاد الاشتراكي، القاهرة في 3 أغسطس 1967، s. 55, <http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/37.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

⁹ اجتماع اللجنة التنفيذية العليا للاتحاد الاشتراكي العربي برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر مقر الاتحاد الاشتراكي، القاهرة في 4 أغسطس 1967، s. 3 i nn., <http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/38.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

¹⁰ *Ibidem*. Na marginesie tych rozmów toczyły się dyskusje na temat własności prywatnej oraz prywatnych przedsiębiorstw, które uznano za zabezpieczenie bytu obywateli.

stanowiło to wyraz braku zaufania wobec nich, czy zwykłej potrzeby zaakcentowania własnej dominacji, zakończyło się to skupieniem w jego ręku głównych stanowisk w państwie. To już nie było przyjacielskie-kolegialne-rewolucyjne zarządzanie krajem. W dniu 19 czerwca 1967 r. Naser przejął funkcję premiera i rozpoczął przebudowę rządu¹¹. Podczas spotkania w dniu 20 czerwca powołano cztery komisje mające usprawnić proces funkcjonowania państwa:

- Komisję Planowania i Ekonomii, na której czele znalazł się Zakaria Mohieddin;
- Komisję Legislacyjną, Organizacyjną i Administracyjną, której przewodniczył Hussein El-Shafei;
- Komisję Spraw Zagranicznych, za którą odpowiedzialny był Ali Sabri;
- Komisję Siły Roboczej z Sedki Soliman na czele.

Nowo utworzony rząd składał się z bliskich współpracowników Nasera, którzy odgrywali rolę również w partii. Znaleźli się w nim zarówno Zaharia Mohhedin, jak i Ali Sabri czy Sidki Sulejman. Stanowili oni reprezentację obecnych w partii frakcji. Stanowisko ministra obrony objął Abdel Wahab El-Beshry¹².

W czasie jednego z pierwszych po agresji posiedzeń nowego gabinetu Naser zwrócił uwagę na obowiązującą zasadę jedności oraz zakaz ujawniania informacji ze spotkań. Prezydent, a zarazem premier wskazywał, że w zaistniałej sytuacji, będącej konsekwencją przegranej wojny, mają dwa rozwiązania: walczyć albo poddać się i zawrzeć pokój z Izraelem, a w konsekwencji ulec kolonizacji USA. Po raz kolejny obarczył odpowiedzialnością za przebieg konfliktu siły zewnętrzne, wspierające Izrael. Wy tłumaczył zebrany, dlaczego wskazał na swojego następcę Mohhedina, który jego zdaniem był kontynuatorem myśli i działań rewolucjonistów, ale obawiał się, że Zachód mógłby go usunąć i obalić reżim. Konieczność wyjaśnienia po raz kolejny przyczyn porażki w konfrontacji z Izraelem wynikała zapewne z okoliczności, w jakich podejmowano decyzje, tj. obawiając się o trwałość zawieszenia działań wojennych. Można też uznać, że stanowiło to próbę scementowania nowego gabinetu i nowego otwarcia dla prezydenta i rządu. Naser jasno określił pierwszoplanowy cel, który stał przed Egiptem – nie była to już sprawa palestyńska, lecz odzyskanie

¹¹ Nawet takie działania nie były jednoznacznie postrzegane jako wyjście Nasera z kryzysu obronną ręką, o czym świadczy notatka dyrektora Biura Wywiadu i Badań Hughesa przygotowana dla sekretarza stanu USA Deana Ruska. W dokumencie wskazano, że w ocenie Biura Naser sam rządzi krajem i nie stał się zakładnikiem żadnej z frakcji (w ramach partii funkcjonowały dwa skrzydła: prawicowe i lewicowe). Dostrzegano jednak szereg zagrożeń dla jego władzy, w tym opór wojska. *Foreign Relations of the United States, 1964–1968*, vol. XIX (*Arab-Israeli Crisis and War, 1967*), Washington 2004, s. 601–602.

¹² 1967 محضر اجتماع مجلس الوزراء برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر 20 يولي 1967 <http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/7.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

utraconych w czerwcu terytoriów. Było to więc odejście od głównego celu politycznego prezydenta, jakim była jedność arabska¹³. Obawa wynikająca z możliwości wznowienia konfliktu stanowiła zdaniem prezydenta główną przyczynę rozwoju współpracy z ZSRR. W tym kontekście toczono także rozważania dotyczące Gwardii Narodowej i potencjalnego jej wykorzystania na Synaju¹⁴. W czasie licznych wystąpień Naser konsekwentnie wyjaśniał powody porażki, ale szczególnie dogodną okazją do zaprezentowania wniosków wyciągniętych z przegranej oraz działań podejmowanych przez jego gabinet były wystąpienia z 23 lipca 1967 r., tj. z okazji 15 rocznicy rewolucji¹⁵ oraz 23 listopada 1967 r. przed Zgromadzeniem Narodowym, kiedy jednoznacznie wskazał, że celem jego rządu jest odzyskanie utraconych obszarów.

Reformy systemu politycznego rozpoczęto od zmian w partii rządzącej. Jednak nie zdecydowano się na budowanie systemu dwupartyjnego. Naser pozostał przy kontynuowaniu kursu socjalistycznego z jedną partią. Na przyspieszenie reform wydatnie wpłynęły protesty społeczne, które przetoczyły się przez kraj w lutym 1968 r. Ich przyczyną były wyroki dla wojskowych odpowiedzialnych za porażkę z 1967 r., które w odbiorze społecznym były zbyt łagodne. W trakcie wystąpień pojawiło się szereg postulatów, które skłoniły Nasera do przyspieszenia procesu zmian. W wyniku rekonstrukcji rządu 20 marca 1968 r. usunięto z niego niemal wszystkich rewolucjonistów z dawnej Rady Dowództwa Rewolucji, a także polityków opowiadających się za reformami gospodarczymi zmierzającymi do liberalizacji i prywatyzacji nierentownych przedsiębiorstw. Naser zbudował rząd, który miał mu ułatwić przetrwanie kryzysu i odbudowanie prestiżu państwa oraz skuteczne przeprowadzenie reform. Te w partii zostały zaakceptowane przez społeczeństwo i przeprowadzone zgodnie z dekretem prezydenta wydanym w dniu 9 maja 1968 r., ustanawiającym nowy statut Arabskiej Unii Socjalistycznej. Dokument przewidywał powołanie komitetu odpowiedzialnego za nadzorowanie czterostopniowego

¹³ Naser nie mógł dalej angażować się w budowanie jedności arabskiej po takiej skali porażki. Aby utrzymać władzę, musiał skoncentrować się na Egipcie i jego potrzebach. Musiał zwrócić się o pomoc do bogatych państw Bliskiego Wschodu, aby zneutralizować skutki ekonomiczne wojennej porażki. To spowodowało przeniesienie akcentów, ważny stał się ten w świecie arabskim, kto dysponował środkami, nie ideą. A. Dawisha, *Arab Nationalism in the Twentieth Century from Triumph to Despair*, Princeton–Oxford 2016, s. 252–264.

¹⁴ 1967 محضر اجتماع مجلس الوزراء برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر 20 يونيو 1967 <http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/7.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

¹⁵ *The Speech Given by President Gamal Abdel Nasser Celebrating the 15th Anniversary of the Revolution*, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1223-en> (dostęp: 11 IX 2024); *The Address by the President Gamal Abdel Nasser at the Opening of the 5th Session of the National Assembly*, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1224-en> (dostęp: 11 IX 2024).

procesu wyborczego do władz partyjnych. W wyniku wyborów wyłoniono strukturę kierowniczą na wszystkich szczeblach, łącznie z centralnym. Na czele partii stanął jako przewodniczący sam Naser¹⁶.

Skutki militarne

Przechodząc do analizy aspektów militarnych wojny 1967 r., należy zwrócić uwagę, że w okresie poprzedzającym konflikt raporty napływające od głównodowodzącego armią marszałka Hakima Amara i potwierdzone przez korpus oficerski informowały, że Egipt jest do wojny przygotowany, co ośmielało Nasera do bardzo ofensywnych wystąpień. Anwar Sadat w swoich wspomnieniach wskazuje, że prezydent konsultował się z dowódcami rodzajów wojsk w kwestiach związanych z ewentualnym wybuchem wojny, zamknięciem Cieśniny Tirańskiej oraz ewentualnymi działaniami USA w postaci reakcji VI Floty. Sadat stan armii egipskiej w 1967 r. oceniał wprawdzie z perspektywy czasu, ale wskazywał, że była wówczas lepiej uzbrojona niż w 1973 r.¹⁷, natomiast za klęskę obwiniał Amara:

W poniedziałek, 5 czerwca, Amer w towarzystwie wszystkich dowódców wsiadł do samolotu i udał się na „inspekcję” Synaju. To było całkowicie naturalne, że skoro naczelny dowódca znajdował się w powietrzu, wydano rozkaz wszystkim bateriom raket ziemia–powietrze i artylerii przeciwlotniczej, by wstrzymały ogień. I to właśnie podczas tej „inspekcji” Izrael zaatakował wszystkie nasze lotniska i zniszczył nasze samoloty na ziemi. Można więc powiedzieć, że wojna zaczęła się i zakończyła, gdy Amer był w powietrzu¹⁸.

W rzeczywistości porażka egipskich wojsk wynikała z wielu czynników oraz decyzji podejmowanych w ostatnich kilku tygodniach przed wybuchem konfrontacji. Egipcjanie aż do wiosny 1967 r. nie przygotowywali się bowiem do wojny z Izraelem¹⁹. Dopiero w maju odeszli od założeń planu obrony Synaju (wypracowanego w 1966 r.) i utworzyli nowe dowództwo frontu, a dodatkowo wymienili wszystkich dowódców dywizji oraz ich sztaby, powodując chaos

¹⁶ B. Stępniewska-Holzer, J. Holzer, *op. cit.*, s. 163.

¹⁷ A. Sadat, *op. cit.*, s. 172.

¹⁸ *Ibidem*, s. 174.

¹⁹ W tym czasie armia egipska zaangażowana była w wojnę domową w Jemenie. W latach 1962–1967 50 000 egipskich żołnierzy wzięło w niej udział. Jednak nie stanowili znacznego wsparcia dla sił walczących na Synaju, gdyż powrócili do Egiptu tuż przed wybuchem wojny. *Vide*: J. Ferris, *Soviet Support for Egypt's Intervention in Yemen, 1962–1963*, „Journal of Cold War Studies” 2008, vol. X, no. 4, s. 5–36.

organizacyjny²⁰. Na dowódcę frontu mianowano gen. Abd al-Mohsena Kamala Murtagui, doświadczonego oficera, dowódcę egipskiego korpusu ekspedycyjnego w Jemenie. Na Synaj przybył on jednak dopiero 29 maja, zaledwie kilka dni przed wybuchem walk. Po przegranej doszło do rozliczenia się z wojskiem. Na ile Naser miał wiedzę o faktycznym stanie armii i na ile mógł ufać Amerowi, a na ile chciał zrzucić odpowiedzialność na niego za porażkę, jest sprawą trudną do rozstrzygnięcia. Publikacje współpracowników Nasera mówią o swoistym układzie między politykami, ale także o rywalizacji między prezydentem a marszałkiem²¹. Jednak wydaje się mało prawdopodobne, aby Naser miał ograniczony wpływ na proces decyzyjny przed wybuchem wojny²². Być może obawiał się reakcji korpusu oficerskiego, gdyby otwarcie stanął przeciwko Amerowi. Próbował go kilkukrotnie usunąć z urzędu, ostatni raz w roku 1962, lecz oficerowie wstawili się za nim²³. W efekcie Amer przed wojną posiadał niezagrożoną pozycję, zbudowaną nie na kompetencji, lecz na wieloletnim systemie nepotyzmu i korupcji. Dodatkowo, wyżsi oficerowie zależni od marszałka skutecznie zapobiegali przejęciu kontroli politycznej czy ideologicznej przez Arabską Unię Socjalistyczną nad wojskiem²⁴. Zwolennicy Amara w armii egipskiej stali się równoległym ośrodkiem władzy, choć sam marszałek nigdy publicznie nie podważył pozycji Nasera. Wierni oficerowie czerpali korzyści również z udziału w wojnie jemeńskiej. Mimo wysokiej rangi i długiego stażu, a także udziału w poprzednich wojnach arabsko-izraelskich, Amer nie wykazał się doświadczeniem w czasie izraelskiego ataku. Marszałek wpadł w panikę i podjął decyzję o wycofaniu wojsk egipskich z Synaju po zajęciu przez Izraelczyków el-Arisz i Abu-Ageili. Jak wskazuje G. Gawrych, miał jednak kilka innych możliwości, które mogły uchronić wojska egipskie przed całkowitą klęską²⁵. Sadat natomiast,

²⁰ *Vide*: G.W. Gawrych, *The Egyptian High Command in 1973 War*, „Armed Forces & Society” 1987, vol. XIII, no. 4, s. 539–540.

²¹ R.B. Parker, *The June War: Some Mysteries Explored*, „Middle East Journal” 1992, vol. XLVI, no. 2, s. 194.

²² Przed wybuchem wojny odbywały się liczne narady, w czasie których analizowano możliwości i ewentualne skutki wdrożenia planów operacyjnych. *Vide*: H. Elbahtimy, *Missing the Mark: Dimona and the Egypt's Slide into the 1967 Arab-Israeli War*, „Nonproliferation Review” 2018, vol. XXV, no. 5–6, s. 385–397.

²³ R.B. Parker, *op. cit.*, s. 194; S.K. Alburish, *op. cit.*, s. 220–221.

²⁴ A.S. Hashim, *The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat*, „Middle East Policy” 2011, vol. XVIII, no. 3, s. 69–71; K. Koehler, *Officers and Regimes: The Historical Origins of Political-Military Relation in the Middle Eastern Republic*, [w:] *Armies and Insurgencies in the Arab Spring*, eds H. Albrecht, A. Croissant, F.H. Lawson, Philadelphia 2016, s. 48–49.

²⁵ G.W. Gawrych, *The Egyptian Military Defeat of 1967*, „Journal of Contemporary History” 1991, t. XXVI, no. 2, s. 298.

analizując sytuację, postawił pytanie, dlaczego Naser nie zdecydował się przejąć kontroli nad armią 5 czerwca i realizować wcześniej ustalonego planu wojny²⁶. Jedno jest pewne, porażka ułatwiła mu usunięcie Amera i jego współpracowników z armii. Marszałek, dowódca frontu synajskiego Abdel Moshina Murtagi, minister wojny Shams Badran oraz szereg kluczowych dowódców – podobnie jak Naser – złożyli rezygnację 9 czerwca. Dymisje ich wszystkich przyjęto, jednak z tej grupy tylko Naser powrócił do pełnionych funkcji.

Prezydent rozpoczął reorganizację struktury dowodzenia sił zbrojnych. W miejsce 50 wyższych oficerów mianował nowych, w tym dowódców sił powietrznych (wicemarszałek Madkour Ahmed Abou El-Ezz) i marynarki wojennej (admiral Fouad Mohamed Abou Zikry), szefa sztabu (gen. Abdel Monein Riyad) oraz naczelnego dowódcę sił zbrojnych (gen. Muhammad Fawzi) i *de facto* przejął kontrolę nad armią. Na czele ministerstwa wojny stanął Abdel Wahhab al-Beshry. Amer po odwołaniu opuścił Kair. Fawzi wspomina, że wspierali go w tym czasie lojalni oficerowie oraz minister Badran, który podejmował kroki w celu przekonania Naser do pozostawienia marszałka w strukturach armii. Pomimo to podejrzania, że Amer przygotowuje się do przejęcia władzy przy użyciu lojalnych mu żołnierzy, skłoniły Nasera do osadzenia go w areszcie domowym²⁷. Nie jest jasne, czy rzeczywiście szykował się do przeprowadzenia zamachu stanu, faktem natomiast jest, że został oskarżony o to, że podczas wizyty Naser na szczycie Ligi Państw Arabskich w Chartumie podjął kroki zmierzające do przejęcia władzy. Prezydent został poinformowany o planach marszałka i 27 sierpnia wysłał batalion wojska, który miał aresztować Amera w jego domu w Gizie. Było to początkiem wielkiej czystki, w wyniku której zatrzymano ponad 1000 osób, w tym Amera²⁸ i kilku członków

²⁶ Plan *Qahir* zakładał wieloliniową obronę w głąb półwyspu, z wysuniętą strefą bezpieczeństwa, rejonami taktycznymi i operacyjnymi oraz rezerwą operacyjną i strategiczną przygotowaną do kontruderzenia. Centralnym węzłem obrony była pozycja Abu Ageila, kontrolująca główną oś komunikacyjną Synaju. Zmiany wprowadzone przez Naczelne Dowództwo, obejmujące przesunięcie głównych pozycji wysuniętych, częściowe przygotowanie do ofensywy na port Ejlat oraz późniejszą decyzję o przyjęciu pierwszego uderzenia, doprowadziły do dezintegracji pierwotnej koncepcji obronnej. Przesunięcie sił bliżej granicy zwiększyło podatność na przełamanie, a drugorzutowe pozycje obronne stały się mniej funkcjonalne w kontekście obrony strategicznej. Równocześnie znaczna część sił pierwszoliniowych opierała się na rezerwistach, stanowiących około 60–70% nowo formowanych jednostek, które cechowały się niskim poziomem wyszkolenia. G.W. Gawrych, *The Egyptian Military...*, s. 284–285.

²⁷ M. Fawzi, *Reconstructing a Shattered Egyptian Army. War Minister Gen. Mohamed Fawzi's Memoirs*, ed. Y.H. Abdul-Enein, Annapolis 2014, s. 60–62.

²⁸ Amer 14 IX 1967 r. popełnił samobójstwo, choć okoliczności, w jakich do tego doszło, nie są jasne i budzą kontrowersje.

jego rodziny oraz byłego ministra obrony Shamsa Badrana²⁹. Ponadto przed Najwyższym Sądem Wojskowym pod przewodnictwem gen. Salaha al-Hadidiego toczyło się postępowanie przeciwko wysokim dowódcom egipskich sił powietrznych, uznawanym za głównych odpowiedzialnych za porażkę wojskową. Proces miał charakter symboliczny i polityczny, mając na celu wskazanie winnych oraz przywrócenie zaufania społeczeństwa do instytucji wojskowych, które po wojnie znalazły się w kryzysie. Wśród oskarżonych znajdowali się: emerytowany marszałek Muhammad Sidqi, były dowódca Sił Powietrznych; emerytowany marszałek Gamal Afifi, były szef sztabu Sił Powietrznych i Obrony Powietrznej; emerytowany gen. Abdel Hamid al-Daghidi, były dowódca sił powietrznych w Regionie Wschodnim; oraz emerytowany gen. Ismail Labib, szef Dywizji Obrony Powietrznej. W dniu 20 lutego 1968 r. sąd wydał wyroki skazujące: Muhammada Sidqi Mahmouda na 15 lat pozbawienia wolności, a Ismaila Labiba na 10 lat. Jednocześnie uniewinniono Gamala Afifiego oraz Abdel Hamida al-Daghidiego³⁰.

Te rozliczenia z kadrą oficerską świadczą o tym, że Naser zdawał sobie sprawę z niedoskonałości dowodzenia armią³¹, ale protokoły z debaty rządu wskazują dobitnie, że jego analiza przyczyn porażki była daleko bardziej dogłębna. Jako pragmatyk doszedł do wniosku, że ani on sam, ani Amer, ani nikt z doświadczonych oficerów-rewolucjonistów nie powinien dowodzić nowoczesną armią. Potrzebny był jego zdaniem profesjonalista, ktoś, kto będzie przechodził regularne szkolenia wojskowe za granicą, aby stale podnosić swoje kompetencje. Ważnie jest również dostrzeżenie, że przed wojną nie istniały normy prawne, które regulowałyby kompetencje poszczególnych ministerstw odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe. W związku z tymi ocenami przeprowadzono zmiany regulujące kompetencje i odpowiedzialność armii w czasie kryzysu. Ustawa nr 4 z 1968 r., która weszła w życie 25 stycznia, określała, że za sprawę obrony państwa odpowiedzialni są prezydent, Rada Obrony Narodowej i minister wojny. Wskazywała zakres kompetencji prezydenta, który odpowiadał m.in. za zatwierdzanie wielkości i struktury administracyjnej sił zbrojnych, planów wojennych, operacji wojskowych czy wyposażenia.

²⁹ M. Fawzi, *op. cit.*, s. 60–62.

³⁰ <https://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=07062012&id=cf5f90f3-7e4b-4388-9d95-3bf2c5b076d6&utm> (dostęp: 11 IX 2024).

³¹ *Vide np.:* G.W. Gawrych, *The Egyptian High Command...*, s. 535–559; L.M. Kenny, *The Aftermath of Defeat in Egypt*, „International Journal” 1968, vol. XXIII, no. 1, s. 97–108; K.M. Pollack, *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948–1991*, Lincoln–London 2002; K. Kubiak, Ł. Nadolski, *Wojna sześciodniowa 1967*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2016; M. Pogońska-Pol, *Kanał do zdobycia – egipskie założenia przeprawy przez Kanał Sueski w przededniu wojny październikowej z 1973 roku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2017, z. 99, s. 277–290.

Naser mógł też odłączyć decydować o awansach oficerskich od stopnia pułkownika w górę. Na czele ministerstwa wojny miał stać cywilny urzędnik, odpowiedzialny przed prezydentem, do zadań którego należał nadzór nad przygotowaniem do wojny, finansowanie i zaopatrzenie armii³². Ministerstwo wojny sprawowało pieczę nad przygotowaniem obronnymi zgodnie z zaleceniami Rady i prezydenta. Z kolei szef sztabu nadzorował organizację, szkolenie, przygotowanie planów, badania naukowe, dyscyplinę w siłach zbrojnych. Doradzał prezydentowi i Naczelnemu Dowódcy w takich sprawach, jak zagrożenia militarne oraz stan gotowości sił zbrojnych³³.

Naser po wojnie świadomie rozpoczął proces profesjonalizacji armii i przekonywania do tego wyższych stopniem oficerów. Ponadto, manifestował własne kompetencje jeśli idzie o siły zbrojne, uczestnicząc w ćwiczeniach wojskowych i zebraniach sztabu. Przywrócił również kompetentnych oficerów, którzy zostali z armii usunięci przez marszałka Amera. W procesie przemian miał go wspierać naczelny dowódca gen. Fawzi, były szef Sztabu Generalnego i znany zwolennik dyscypliny oraz gen. Riyad, który objął funkcję szefa Sztabu Generalnego³⁴.

Skutki społeczne

W lutym 1968 r. robotnicy i studenci rozpoczęli protesty, których katalizatorem był proces odpowiedzialnych za porażkę oficerów. Wystąpienia te ukazały załamanie się swoistej umowy zawartej pomiędzy społeczeństwem a rewolucjonistami. Jednak przyczyna wystąpień tkwiła głębiej, tj. w braku realizacji obietnic. Wprawdzie w Egipcie, po przejściu władzy przez Związek Wolnych Oficerów, wzrosła dostępność do edukacji, nie dominowały służby, tak jak w życiu publicznym innych państw muzułmańskich, a do pewnego momentu tolerowane były nawet odmienne od przyjętych za oficjalne poglądy, to intelektualisci odsunięci od władzy przez wojskowych mieli ograniczony wpływ na działania polityczne. Nie pozostawiono im przestrzeni do swobodnego wyrażania swoich opinii. Jedynym forum, za pośrednictwem którego można było przedstawiać poglądy, były związki zawodowe, ale i one po 1954 r. zostały obsadzone na poziomie kierowniczym przez osoby wywodzące się z armii. Pomimo że liczba tych organizacji systematycznie rosła, przynależność do nich nie umożliwiała prowadzenia szerokiej debaty. Wynikające z tego stanu

³² القيادة والسيطرة على شؤون الدفاع عن الدولة وعلى القوات المسلحة <https://manshurat.org/node/797> (dostęp: 11 IX 2024).

³³ Y.H. Aboul-Enein, *Examining the Reconstruction of Egyptian Morale During the Aftermath of the 1967 Six Day War: An Arab Perspective*, <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Chronicles/enein.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

³⁴ G. W. Gawrych, *The Egyptian High Command...*, s. 546–547.

rzeczy frustracje z pełną mocą objawiły się po klęsce z 1967 r., kiedy powszechnym wśród studentów stało się przekonanie, że gdyby istniała w Egipcie możliwość prowadzenia nieskrępowanej debaty (wolność słowa), nie doszłoby do porażki³⁵. Ich postulaty były daleko idące: wolność słowa, ograniczenie cenzury, możliwość zaangażowania się w życie polityczne kraju, ograniczenie roli aparatu bezpieczeństwa. Rząd musiał odnieść się do zaistniałej sytuacji. Omawiano ją na posiedzeniu 25 lutego 1968 r. Referujący sprawę wyroku sądowego dla wojskowych minister wojny (od 24 II 1968) Mohammed Fawzi, wskazał, że sąd nie dopatrzył się celowości działań oskarżonych czy zdrady i wymierzył karę zgodną z kodeksem. Tym bardziej, że w czasie procesu wojskowi byli już na emeryturze, wyrok rażącego zaniedbania wydawał się adekwatny do sytuacji³⁶. Na posiedzeniu rządu analizowano wpływ tych wyroków na integralność i morale armii. Spośród spraw poruszanych przez studentów w kontekście rzekomo niesprawiedliwych orzeczeń sądu za najpilniejszą do rozstrzygnięcia uznano kwestię wyroku dla marszałka Muhammada Sidkiego, dowódcy lotnictwa. Skoro decyzja sądu odpowiadała ustaleniom stanu faktycznego, pojawiło się pytanie, w jakim stopniu społeczeństwo, bezpośrednio domagając się od Nasera interwencji, powinno oddziaływać na podejmowane przez władze decyzje. Prezydent był świadomy zależności między utrzymaniem stabilności politycznej a nastrojami społecznymi. W rezultacie podjęto decyzję o ponownym przeprowadzeniu procesu³⁷.

Reakcja reżimu miała ograniczyć protesty i zminimalizować znaczenie postulatów formułowanych przez studentów. W przekazie władz akcentowano nastroje społeczne – rozgoryczenie po ogłoszeniu wyroku. Podkreślano, iż zaistniałe nieporozumienia wynikały z obowiązujących ograniczeń w publikowaniu informacji, wprowadzonych ze względów bezpieczeństwa państwa. Władze twierdziły, że to właśnie te restrykcje doprowadziły do pojawienia się w obiegu publicznym niezgodnych z prawdą doniesień dotyczących działań rządu wobec protestujących. Prezydent w przemówieniu 3 marca w Helwanie podjął się wyjaśnienia sytuacji i jednocześnie definitywnego zamknięcia sprawy wyroków na dowódców lotnictwa. Obarczył winą za wywołanie zamieszek siły kontrrewolucji. Odnosząc się do pojęcia demokracji oraz wolności politycznej, Naser wskazał na ich powiązanie z wolnością społeczną. Ponadto przedstawił bilans kroków podjętych po klęsce, priorytetem stała się odbudowa sił zbrojnych, aby mogły urzeczywistnić hasło:

³⁵ A. Abdalla, *The Student Movements and National Politics in Egypt 1923–1973*, London 1985, s. 139–141.

³⁶ E. Pice, *Egypt's Ex-Air Chief is Given 15-Year Term for 'Negligence'*, „New York Times”, 21 II 1968, s. 20.

³⁷ 1968 فبراير 25، القاهرة، جمال عبد الناصر، اجتماع مجلس الوزراء برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر، s. 28, <http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-68/11.pdf>.28 (dostęp: 11 IX 2024).

„to co zostało odebrane siłą będzie zwrócone przy użyciu siły” oraz odzyskać utracone w czerwcu 1967 r. terytoria. Równocześnie prowadził działania zmierzające do zwiększenia odporności gospodarczej państwa na wypadek wojny, a także do konsolidacji wspólnego frontu arabskiego przeciwko Izraelowi³⁸.

Kolejnym krokiem prowadzącym do załagodzenia skutków protestów robotniczych i studenckich było wystąpienie Nasera w dniu 30 marca 1968 r., kiedy to w pięćdziesięciminutowym przemówieniu zwrócił się do społeczeństwa ze swoją propozycją reform. Zapowiedział zmiany na szczeblach administracji lokalnej, w przedsiębiorstwach państwowych oraz w służbie dyplomatycznej. Naser wskazywał na potrzebę demokratycznej kontroli we wszystkich sferach państwa, miała ona wynikać z przeprowadzania wyborów oddolnych do Arabskiej Unii Socjalistycznej. Zaznaczył, że w przeszłości partia borykała się z problemami właśnie z tego powodu, że jej kierownictwo było mianowane. Zapowiedział kontynuowanie prac nad stałą konstytucją, nad którą odbędzie się głosowanie po usunięciu skutków agresji. Następnie, zgodnie z zapisami nowej konstytucji, odbędą się wybory parlamentarne oraz wybory prezydenta republiki. Stanowiło to zapowiedź odbudowy państwa i przeprowadzenia reform gospodarczych. Realizacja programu reform miała rozpocząć się po jego akceptacji przez społeczeństwo w referendum zaplanowanym na 2 maja 1968 r.³⁹

Naser w licznych przemówieniach przed 2 maja tłumaczył konieczność zmian, zwracając się m.in. do rolników, przedstawicieli świata nauki na Uniwersytecie Kairskim, żołnierzy oraz robotników. Wynik referendum potwierdził poparcie społeczeństwa dla programu reform zaproponowanych przez prezydenta⁴⁰. Te działania Nasera, mające na celu chwilową liberalizację, można rozumieć jako dawanie sobie czasu na ustabilizowanie innych, bardziej newralgicznych kwestii po wojnie – armii, gospodarki. Trzeba też jasno wskazać, że protestujący nie domagali się odejścia Nasera czy zmiany ideologicznej, domagali się reform, nie powstał żaden alternatywny ruch polityczny, który zaproponowałby odmienne działania – program⁴¹. Te postulaty, które wybrzmiały na początku 1968 r., niezrealizowane z racji powrotu rządów autorytarnych wspieranych przez aparat bezpieczeństwa, po śmierci Nasera nabrały nowego wymiaru. Egipcjcy intelektualiści szukali zarówno przyczyn klęski,

³⁸ *The Speech Given by President Gamal Abdel Nasser at the General Union of Workers Conference in Helwan, 3 March 1968*, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1226-en> (dostęp: 11 IX 2024).

³⁹ *The Statement Issued by President Gamal Abdel Nasser to the Nation on March 30th*, <http://www.nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1234-en> (dostęp: 11 IX 2024).

⁴⁰ B. Stępniewska-Holzer, J. Holzer, *op. cit.*, s. 166.

⁴¹ A. Abdalla, *op. cit.*, s. 146.

jak i odpowiedzi na pytanie, jak jej zapobiec w przyszłości. Jedni upatrywali szans Egiptu w rozwoju nauki, technologii i liberalizacji gospodarki. Dla innych siła kraju miała być budowana w oparciu o islam. Byli też tacy, którzy chcieli zmian społecznych w duchu socjalistycznym. Te trzy nurty przekształciły się w konkretne ruchy polityczne wpływające na sytuację polityczną w Egipcie w kolejnych dekadach⁴².

Podsumowanie

Kryzys polityczny i społeczny, który wybuchł w Egipcie po wojnie sześciopięcioletniej, ujawnił słabości systemu autorytarnego opartego na charyzmie jednostki i ideologii panarabskiej. Społeczne rozczarowanie, tymczasowa utrata zaufania do armii i samego Nasera, a także konieczność przeprowadzenia wewnętrznych rozliczeń i zmiany kierunku polityki – wszystko to miało wpływ na kształtowanie nowego kursu egipskiego państwa. Wojna z roku 1967 stała się zatem początkiem transformacji państwa egipskiego, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i w relacjach międzynarodowych. W jej wyniku dokonano zmian w partii rządzącej oraz w rządzie egipskim. Nastąpiło również przesunięcie akcentów, jeśli idzie o główne cele reżimu, z budowania jedności arabskiej na rzecz haseł nacjonalizmu egipskiego. Sprawa palestyńska została zastąpiona kwestią odzyskania utraconych obszarów. Nasser coraz częściej mówił o „interesie narodowym Egiptu” zamiast o interesie całego świata arabskiego. Jego następcą Sadat już otwarcie stawiał na hasło: „na pierwszym miejscu Egipt”. Doszło do zmian w armii, na tyle skutecznych, że w październiku 1973 r. Egipcjanie zaskoczyli siły izraelskie w pierwszej fazie wojny. W dłuższej perspektywie reformy w armii zapoczątkowane po wojnie doprowadziły do odsunięcia wojska od polityki i rozdzielenia tych sfer w systemie instytucjonalnym reżimu. Wojna ukazała też słabości gospodarki centralnie sterowanej, która nie poradziła sobie zarówno z przygotowaniem kraju do wojny, jak i z niwelowaniem jej skutków. W konsekwencji konflikt z 1967 r. doprowadził do reorientacji gospodarczej i politycznej Egiptu oraz przejścia tego państwa do obozu prozachodniego.

⁴² A.E.H. Dessouki, *The Transformation of the Party System in Egypt, 1952–1977*, [w:] *Democracy in Egypt*, ed. idem, Cairo 1978, s. 15–17.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła drukowane

Biblioteka Alexandrina, Kair:

اجتماع اللجنة التنفيذية العليا للاتحاد الاشتراكي العربي برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر مقر الاتحاد الاشتراكي القاهرة
في 3 أغسطس 1967

[Zebranie Najwyższego Komitetu Wykonawczego Arabskiego Związku Socjalistycznego pod przewodnictwem prezydenta Gamala Abd el-Nasera. Kair, siedziba Związku Socjalistycznego, 3 VIII 1967],

<http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/37.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

اجتماع اللجنة التنفيذية العليا للاتحاد الاشتراكي العربي برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر مقر الاتحاد الاشتراكي، القاهرة
في 4 أغسطس 1967

[Zebranie Najwyższego Komitetu Wykonawczego Arabskiego Związku Socjalistycznego pod przewodnictwem prezydenta Gamala Abd el-Nasera. Kair, siedziba Związku Socjalistycznego, 4 VIII 1967],

<https://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/38.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

محضر اجتماع مجلس الوزراء برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر 20 يوني 1967

[Protokół ze spotkania Rady Ministrów pod przewodnictwem prezydenta Gamala Abd el-Nasera. Pałac Al-Qubbah, Kair, 20 VI 1967 (pierwsza sesja po agresji)],

<http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-67/7.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

محضر اجتماع مجلس الوزراء برئاسة الرئيس جمال عبد الناصر، قصر القبة، القاهرة في 25 فبراير 1968

[Protokół ze spotkania Rady Ministrów pod przewodnictwem prezydenta Gamala Abd el-Nasera, Pałac Al-Qubbah, Kair 25 II 1968],

<http://nasser.bibalex.org/Data/Documents-68/11.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

القيادة والسيطرة على شئون الدفاع عن الدولة وعلى القوات المسلحة

[Ustawa nr 4 z 1968 r. o dowodzeniu i kierowaniu obroną państwa oraz Siłami Zbrojnymi],

<https://manshurat.org/node/797> (dostęp: 11 IX 2024).

The Address by the President Gamal Abdel Nasser at the Opening of the 5th Session of the National Assembly, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1224-en> (dostęp: 11 IX 2024).

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, vol. XIX (*Arab-Israeli Crisis and War, 1967*), Washington 2004.

The Speech Given by President Gamal Abdel Nasser at the General Union of Workers Conference in Helwan, 3 March 1968, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1226-en> (dostęp: 11 IX 2024).

The Speech Given by President Gamal Abdel Nasser Celebrating the 15th Anniversary of the Revolution, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1223-en> (dostęp: 11 IX 2024).

The Statement Issue by President Gamal Abdel Nasser Announcing the Withdrawal of His Retirement from the Presidency of the Republic Given on His Behalf by Anwar Al Sadat the Head of the National Assembly, <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1222-en> (dostęp: 11 IX 2024).

The Statement Issued by President Gamal Abdel Nasser to the Nation on March 30th, <http://www.nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-1234-en> (dostęp: 11 IX 2024).

Opracowania

Abdalla A., *The Student Movements and National Politics in Egypt 1923–1973*, London 1985.

Alburish S.K., *Nasser, the Last Arab*, New York 2004.

Dawisha A., *Arab Nationalism in the Twentieth Century from Triumph to Despair*, Princeton–Oxford 2016. <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691169156.001.0001>

Dessouki A.E.H., *The Transformation of the Party System in Egypt, 1952–1977*, [w:] *Democracy in Egypt*, ed. A.E.H. Dessouki, Cairo 1978, s. 7–24.

Elbahtimy H., *Missing the Mark: Dimona and the Egypt's Slide into the 1967 Arab-Israeli War*, „Nonproliferation Review” 2018, vol. XXV, no. 5–6, s. 385–397. <https://doi.org/10.1080/10736700.2018.1559482>

Fawzi M., *Reconstructing a Shattered Egyptian Army. War Minister Gen. Mohamed Fawzi's Memoirs*, ed. Y.H. Abdul-Enein, Annapolis 2014.

Fayrouz F.I.H., *Political Apologia: Image Repair Strategies in Nasser's Resignation Speech (1967) and Morsi's Final Speech (2013)*, „Philology” 2018, vol. LXIX, s. 131–160.

Ferris J., *Soviet Support for Egypt's Intervention in Yemen, 1962–1963*, „Journal of Cold War Studies” 2008, vol. X, no. 4, s. 5–36. <https://doi.org/10.1162/jcws.2008.10.4.5>

Gawrych G.W., *The Egyptian High Command in 1973 war*, „Armed Forces & Society” 1987, vol. XIII, no. 4, s. 535–559. <https://doi.org/10.1177/0095327X8701300404>

Gawrych G.W., *The Egyptian Military Defeat of 1967*, „Journal of Contemporary History” 1991, t. XXVI, no. 2, s. 277–305. <https://doi.org/10.1177/002200949102600205>

- Hashim A.S., *The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat*, „Middle East Policy” 2011, vol. XVIII, no. 3, s. 63–78. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2011.00498.x>
- Kenny L.M., *The Aftermath of Defeat in Egypt*, „International Journal” 1968, vol. XXIII, no. 1, s. 97–108. <https://doi.org/10.1177/002070206802300106>
- Koehler K., *Officers and Regimes: The Historical Origins of Political-Military Relations in the Middle Eastern Republic*, [w:] *Armies and Insurgencies in the Arab Spring*, eds H. Albrecht, A. Croissant, F.H. Lawson, Philadelphia 2016, s. 34–53. <https://doi.org/10.9783/9780812293241-003>
- Kubiak K., Nadolski Ł., *Wojna sześciodniowa 1967*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2016.
- Oren M.B., *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*, New York 2002.
- Parker R.B., *The June War: Some Mysteries Explored*, „Middle East Journal” 1992, vol. XLVI, no. 2, s. 177–197.
- Pice E., *Egypt’s Ex-Air Chief is Given 15-Year Term for ‘Negligence’*, „New York Times”, 21 II 1968, s. 20.
- Pogońska-Pol M., *Kanał do zdobycia – egipskie założenia przeprawy przez Kanał Sueski w przededniu wojny październikowej z 1973 roku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2017, z. 99, s. 277–290. <https://doi.org/10.18778/0208-6050.99.14>
- Pollack K.M., *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948–1991*, Lincoln–London 2002.
- Sadat A., *In Search of Identity: An Autobiography*, New York–London 1979.
- Stępniewska-Holzer B., Holzer J., *Egipt. Stulecie przemian*, Warszawa 2006.
- Wolf A.B., *The Arab Street: Effects of the Six-Day War*, „Middle East Policy” 2015, vol. XXII, no. 2, s. 156–167. <https://doi.org/10.1111/mepo.12135>
- Wróblewski B., *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec sojuszu egipsko-radzieckiego w latach 1971–1976*, Toruń 2002.

Netografia

- <https://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=07062012&id=cf5f90f3-7e4b-4388-9d95-3bf2c5b076d6&utm> (dostęp: 11 IX 2024).
- Aboul-Enein Y.H., *Examining the Reconstruction of Egyptian Morale During the Aftermath of the 1967 Six Day War: An Arab Perspective*, <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Chronicles/enein.pdf> (dostęp: 11 IX 2024).

Notka o autorce

Dr Magdalena Pogońska-Pol – adiunkt w Katedrze Historii Polski i Świata po 1945 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: współczesny Bliski Wschód, konflikt arabsko-izraelski w XX i XXI w., bliskowschodni proces pokojowy.

magdalena.pol@uni.lodz.pl